

1934. godine dolazi do revizije trgovačkog sporazuma između Jugoslavije i Italije. Postavljaju se razni prijedlozi i pitanja u vezi ekonomskih odnosa između Jugoslavije i Italije (1928—1937), te dolazi do aktivnije suradnje na relaciji Trgovinsko-obrtničkih komora između Jugoslavije i Italije (1937). U posebnom predmetu pod nazivom »Gospodarske prilike naroda Provincije« akumulirana je gradja od 1929—1943. godine.

Na kraju ovog izlaganja za istraživača bit će svakako vrlo korisni radni izvještaj kao npr. »Povjerljiv izvještaj o političkim izborima u Opatici (1924)«, zatim »Tromjesečni izvještaj o neprijateljskoj aktivnosti (1933—1941)«, pa opet »Polugodišnji izvještaj o neprijateljskoj propagandi (1925—1937)«. Dakako da su najznačajniji prefektovi izvještaji o političko-ekonomskoj situaciji upućeni na kralja i na ducea (1927—1941).

Radi što neposrednijeg informiranja istraživača navest će ovdje nekoliko međunarodnih sporazuma kojima se regulira pripadnost pojedinih arhivskih fondova, kao i još neke druge podatke na temelju arhivske gradje Riječke prefekture. Tako je na osnovu Rimskog ugovora sačinjen sporazum sa Saveznom austrijskom vladom o arhivima (1925). Napominje se da je arhivska gradja ukinute Potprefekture u Voloskom (1926) podijeljena između Riječke prefekture i Kvesture. Prema konvenciji u Rimu uređeno je pitanje restitucije arhiva općine Kastav (1926). Prema sporazumu u Nettunu (1926) uređeno je konačno pitanje arhiva Općine Kastav. O pitanjima arhiva raspravljalo se također i u Trianonu (1926). Tu se nalazi i predmet Nettunska konvencija o arhivima koja akumulira spise sve do 1939 godine.

Pored spomenute gradje tu se nalazi i mnoga tehnička dokumentacija i vrijedni elaborati. Tako npr. jedan austrijski i dva talijanska elaborata za izgradnju žičare na Učku, plan o izgradnji bazena protiv zagadjivanja mora itd.

Vrijedno je pažnje pomenuti da su na toj gradji svojevremeno radili pravnici Komisije za utvrđivanje ratnih zločina i da su izradili oko 800 referata o političkim prilikama na području Riječke prefekture.

Arhivski fond Riječke prefekture spada među veće fondove deponirane u Historijskom arhivu Rijeka. Obuhvaća preko 140 svezaka i 2330 sveznjeva. Fond je relativno cjelovit i dobro sačuvan.

Zora Brečević, Historijski arhiv Rijeka

ZEMALJSKI SABOR ISTRE DO NJEGOVE LIKVIDACIJE (1861 — 1942)

Godine 1861, nakon pada apsolutizma u Austriji, Istra postaje autonomna pokrajina kojom upravlja Zemaljski sabor Istre i njegov izvršni organ Zemaljski odbor Istre. Predsjednik Sabora je zemaljski kapetan,

imenovan od vlade, ali biran između zastupnika. Zemaljski kapetan je i predsjednik Zemaljskog odbora. Ostali članovi odbora bili su birani od saborskih zastupnika. Sabor kao i Odbor bili su birani na 6 godina.

Do godine 1873. birao je Sabor dva zastupnika, koji su predstavljali Istru u Carevinskom vijeću u Beču. Sabor je zasjedao u Poreču do 1898, kasnije u Puli i Koprju. Zadnji sastanak Sabora bio je 1910. godine. Sabor i Odbor radili su još do 1916. godine, a onda su raspušteni.

Likvidaciju nedovršenih poslova Zemaljskog sabora nastavila je vršiti Zemaljska upravna komisija (Landesverwaltungskommission der Markgrafschaft Istrien) za godine 1916—1917. Iza sklopljenog primirja godine 1918. Italija je okupirala područje Istre i postavila svog Komesara za autonomne poslove od 1918.—1924, (Giunta provinciale dell'Istria — R. Commissario civile per gli affari autonomi dell'Istria). Od godine 1922—1925. poslove likvidacije vršila je Giunta provinciale esecutiva; od 1925—1928. god. Komisariat za privremenu upravu pokrajine Istre (Commissariato per l'Amministrazione straordinaria della Provincia d'Istria), a od 1928. god. dalje do likvidacije, tj. 1942. Pokrajinska uprava Istre (Amministrazione provinciale dell'Istria).

Kompetencije Zemaljskog sabora, kao i ostalih pokrajina Austrije, odnosile su se na poslove: poljoprivrede, stočarstva, šumarstva, poslove javnih zgrada i dobrotvornih ustanova koje su se izdržavale zemaljskim sredstvima, smještaj vojske i opskrba vojske, posebne odredbe za općinske, crkvene i školske poslove (osnovno i srednje školstvo), određivanje zemaljskog prireza (do 10%) na opće poreze, vijećanje i donošenje prijedloga o proglašenim općim zakonima i naredbama kako se mogu primjeniti u zemlji, predlaganje donošenja novih općih zakona, ako su to prilike zahtijevale, te proračun i završni račun (pokrajinskih sredstava).

Područje djelatnosti Zemaljskog sabora bilo je područje današnjih općina Opatija, Labin, Pula, Rovinj, Pazin, Buzet, Poreč, Umag, Novigrad, Buje, Piran, Izola, Koper i Krk.

Arhivski fond Zemaljskog sabora Istre, zajedno sa svim organima koji su na istom području nastavili rad do njegove likvidacije, obuhvaća 404 svezaka knjiga i 1004 svežanja spisa. Iako ovaj fond nije sređivan u Arhivu, toliko je sređen (registraturno) da je pristupačan za istraživanje. Jezik je talijanski i njemački, pismo gotica i latinica.

Kao pomagalo, pored urudžbenih zapisnika i kazala, postoji i prilično detaljan inventar izrađen u Arhivu.

Ovaj fond daje zanimljive podatke za proučavanje političkog, kulturnog i društvenog života, te ekonomskog stanja Istre potkraj XIX i početkom XX stoljeća.

Iz zapisnika saborskih vijeća, koji su i štampani, te iz pojedinih serija spisa, koji su razvrstani prema određenoj strukturi, možemo pratiti borbu za politička prava, za predstavnike u saboru i vijeću, politički i ekonomski položaj činovnika, njihovo namještanje, premještanje, plaće, molbe za povećanje plaća, dodatak na skupoću i sl.

Moguće je nadalje, proučavati stanje u poljoprivredi, propagiranje uzgoja određenih kultura, vinogradarstva, osnivanje poljoprivrednih institucija, razvoj stočarstva, uzgoj konja i davanje premija za njihov uzgoj raspolaganje pašnjacima, lov i zaštita divljači, udruživanje pojedinih poljoprivrednih grana, davanje zajmova i osnivanje banaka. Značajni su podaci o gradnji cisterni i vodovoda, regulaciji rijeka Mirne i Raše, te izgradnji i održavanju mostova; isušivanje Čepićkog jezera; izgradnja cesta te njihovo uzdržavanje (Poreč — Labin — Pula, Barban — Labin — Pula, Jurdani — Podgorje i dr.) Isto su tako zanimljivi podaci o elektrifikaciji, izgradnji električnih centrala i radionica, izgradnji željeznice, električne željeznice Trst — Poreč (akcije) izgradnji solana, tvornice leda, telegrafskih linija, uvođenje automobilskog prometa, pomorskih veza između Istre Trsta i dr. Nalazimo podataka i o gradnji bolnica i pojedinih odjela bolnice (Pula), o gradnji škola srednjih i stručnih (Gimnazija u Pazinu, gimnazija u Koprju, Liceja u Puli, Nautike u Malom Lošinjju; osnivanje Biološko-pomorskog instituta u Rovinju, Poljoprivrednog instituta, Šegrtske škole u Vodnjanu, stručne škole u Zametu i dr.

Zanimljive podatke daju i izvještaji prosvjetnih vijeća o davanju stipendija i pomoći siromašnim učenicima i studentima za studije u Grazu i Beču; osnivanje talijanskih i hrvatskih paralela u školama, školovanje učitelja, o svećenstvu i njihovom djelovanju u narodu i dr.

Možemo naći i važnih podataka o početku razvoja turizma, obrazloženja i povezivanje u izgradnji komunikacija u vezi s turizmom, balneografske referate i podatke o klimi i sl.

U granicama kompetencije Zemaljskog sabora nalazimo i podataka o održavanju i smještaju vojske, žandarmeriji i njenom odnosu prema narodu. Zanimljivo je određivanje i mijenjanje granica pojedinih općina te određivanje općinskih poreza i dr.

Unatoč povijesne vrijednosti ovog arhivskog fonda, do sada se malo naučnih radnika direktno njime poslužilo za naučno istraživanje.

Jakov Jelinčić, Historijski arhiv, Pazin.

SAOPCENJE O ARHIVSKOJ GRAĐI OD 1918. DO 1945. GODINE koja se nalazi u Historijskom arhivu u Pazinu

Zbog ograničenog prostora koji mi stoji na raspolaganju odlučio sam da o nekim fondovima kažem samo nekoliko riječi, a da druge naglasim više, smatrajući da su ovi drugi važniji za nauku.

U prvu grupu spadaju fondovi općina i sudova. Građa općina tretira administraciju i mislim da je najvažnije za nju reći da su spisi bili podijeljeni na slijedeće grupe (tzv. kategorije):